

KİM? : Mİ? SORUSU HANGİ DURUMLARDA MİK?, MİZ? HALİNE DÖNÜŞÜR?

-K VE -Z EKİ HANGİ DURUMLARDA, HANGİ ŞEKİLDE FİİL VE ÖZNELERE EKLENİR?

Lazca' nın doğu diyalektine ait farklılıklardan biri de –k ve –z ekleriyle karşımıza çıkıyor. Bu eklerin sorularda ve düz cümlelerde özne ve fiile ekleniş şekillerini aşağıdaki tabloda derlemeye çalıştık. Bu tip çalışmalarla diyalektler ve dolayısıyla ilçeler bazındaki farklılıkların sanıldığı ve iddia edildiği gibi anlaşılması bir sorun olmaktan çıkacağını düşünüyoruz.

***Derlemeye çalıştığımız örnekler Arhavi diyalektine aittir. M. ALÇİÇEK**

Lazca' nın Arhavi diyalektinde özneye eklenen –k ekinin, fiilin durumuna göre değiştiğini görüyoruz. Eğer fiilde **özneye** bir hareket yükleniyor, pozisyon ya da bir yer değiştirme görülüyorsa bu ek kullanılmıyor. Gitmek, gelmek, kalkmak, düşmek v.s gibi durumları kastediyoruz. Aşağıda bu ekin kullanıldığı ve kullanılmadığı fiillere örnekler göreceksiniz.

Ayşe eyselü
Ayşe gyolu
Ayşe gyantxu
Ayşe eşaxtu
Ayşe mendaxtu
Ayşe gondunu
Ayşe ežuķapu
Ayşe dinciru
Ayşe goypucu
Ayşe melu

Ayşek oxożonu
Ayşek goru
Ayşek ognu
Ayşek oťkoçu
Ayşek oķożķu
Ayşek naşķu
Ayşek mğoru
Ayşek ożķedu
Ayşek iķparamiťu
Ayşek użu

Burada özneye eklenen ya da eklenmeyen –k eki bize **"KİM"** sorusu için de referans oluyor. Aşağıdaki örneklerle inceleyelim.

Mik gonżķi mz	Ayşek gonżķim z	Mik gonżķu	Ayşek gonżķu		Mi canz	Ayşe canz	Mi dinciru/inc iru	Ayşe dinciru	
Kim açıyor	Ayşe açıyor	Kim açtı	Ayşe açtı		Kim uyuyor	Ayşe uyuyor	Kim uyudu	Ayşe uyudu	

Mik zdimz	Ayşek zdimz	Mik zdu	Ayşek zdu	Mi mulun	Ayşe mulun	Mi moxtu	Ayşe moxtu	
Kim taşıyor	Ayşe taşıyor	Kim taşıdı	Ayşe taşıdı	Kim geliyor	Ayşe geliyor	Kim geldi	Ayşe geldi	
Mik zoşonz	Ayşek zoşonz	Mik tku	Ayşek tku	Mi ulun	Ayşe ulun	Mi idu	Ayşe idu	
Kim söylüyor	Ayşe söylüyor	Kim söyledi	Ayşe söyledi	Kim gidiyor	Ayşe gidiyor	Kim gitti	Ayşe gitti	

Bir farklı kullanım da fiilden isim ve sıfat türemesiyle karşımıza çıkıyor.

ÖRNEK

Ayşek dışka zdimz	Miz dışka uzdimun	Ayşez uzdimun	Ayşe dışka zdimeri ren
Ayşe odun taşıyor	Kim (hayatında daha önce) odun taşımıştır	Ayşe taşımıştır	Ayşe odun taşımış haledir

Ayşe odun taşımış haledir = Ayşe dışka zdimeri / zderi ren = Ayşe zdimeri / zderi ren

***Odun taşımış olmak artık Ayşe'nin bir özelliğidir. Bir sıfat niteliği kazanmıştır.

Ayşe **mskva** ren

Ayşe **gunze** ren

örneklerinde olduğu gibi.

Aşağıda benzer örnekleri inceleyelim.

Mik ibgarz	Ayşek ibgarz	Mik ibgaru	Ayşek ibgaru	Mi bgarineri ren	Ayşe bgarineri ren		
Kim ağlıyor	Ayşe ağlıyor	Kim ağladı	Ayşe ağladı	Kim ağlamış haledir	Ayşe ağlamış haledir.		

Mik žiromz	Ayşek žiromz	Mik žiru	Ayşek žiru	Mi žireren	Ayşe žireren	Miz užiramun	Ayşe užiramun
Kim görüyor	Ayşe görüyor	Kim gördü	Ayşe gördü	Kim görmüş haldedir	Ayşe görmüş haldedir	Kim (hayatında daha önce) görmüştür (Kimin gözü görmüştür)	Ayşe görmüştür
Mi mulun	Ayşe mulun	Mi moxtu	Ayşe moxtu	Mi mextimeri / mexteri / xtereren	Ayşe mextimeri / mexteri / xtereren	Miz muxtimun	Ayşe muxtimun
Kim geliyor	Ayşe geliyor	Kim geldi	Ayşe geldi	Kim gelmiş haldedir	Ayşe gelmiş haldedir	Kim (hayatında daha önce) gelmiştir	Ayşe gelmiştir

Burada değinmemiz gereken bir başka noktayı örnekleyecek olursak:

Mi gunžeren – Kim uzundur

1. Mişi toma gunžeren- Kimin saçı uzundur

2. Miz toma gunže uğun- Toma miz gunže uğun- Kim uzun saça sahiptir-Saçı uzun olan kimdir.

Aradaki farkı ifade ederken 2. Cümlede kişinin saçının uzunluğu değil "saç" in uzunluğunun iyeliği vurgulanmaktadır. ("uğun" sözcüğünün kullanılmış olması bize iyelik fikrini açıklamaktadır)

Tıpkı yukarıda bahsettiğimiz **ožiramun** fiilinde ; Miz užiramun –Kim görmüştür (görmüş haldedir) derken cümlede gizli kalan "göz" sözcüğü gibi.

Kimin gözleri görmüştür. Vurgulanan, nitelenen kişinin kendisi değil gözleridir.

Türkçe' de -ebilmek, -abilmek, Lazca'da –en, -an

Miz ganžken	Ayşe ganžken	Miz yazden	Ayşe yazden	Miz atkven	Ayşe atkven	Miz abgarinen	Ayşe abgarinen	Miz ažiren	Ayşe ažiren
Kim açabilir	Ayşe açabilir	Kim taşıyabilir	Ayşe taşıyabilir	Kim söyleyebilir	Ayşe söyleyebilir	Kim ağlayabilir/ Kim ağlamaklıdır	Ayşe ağlayabilir / Ayşe ağlamaklıdır	Kim görebilir	Ayşe görebilir

*Burada yapılabirlik, edilebilirlik ifade edildiği için –z eki daimdir ve fiilin hareketine bakılmaksızın özneye –k eki veren fiillerde(gitmek, gelmek, kalkmak..) de kullanılır.

Miz alen	Ayşez alen	Miz malen	Ayşez malen	Miz yaselen	Ayşez yaselen	Miz danciren	Ayşez danciren
Kim gidebilir	Ayşe gidebilir	Kim gelebilir	Ayşe gelebilir	Kim kalkabilir	Ayşe kalkabilir	Kim uyuyabilir	Ayşe uyuyabilir

KISA CÜMLE ÖRNEKLERİ:

Ayşek pucepe dolagu.

Ayşe onŋuleşe idu.

Ayşek onŋule xaçku.

Ayşez oxaçku varuxenaputu.

-Miz varuxenapuŋu?

-Ayşez

Ayşek ŋasi orgu.

Ayşek xaci žilu.

Oxtimu moxtimute daçķindu.

-Miz daçķindu?

-Ayşez daçķindu.

Mi doçķendineri ren?

-Ayşe